

Posudek bakalářské práce Anežky Hornychové
Antropomorfismus a antropomorfizace v poezii Neslyšících

„Hlavní záměr“ bakalářské práce je snad nejkompaktněji formulován v Závěru – bylo jím „... zamyslet se nad antropomorfismem a antropomorfizací v básních českého a britského znakového jazyka (kapitola 4) na základě shrnutých poznatků odborné literatury zabývající se poezií, kognitivní lingvistikou a lingvistikou znakových jazyků“ (s. 55). Záměr je to chvályhodný a jeho naplnění není nijak snadné – ani pokud jde o porozumění vybrané odborné literatuře, ani pokud jde o popis básní produkovaných v jazyce, který je pro diplomantku jazykem cizím. A ani pokud jde o propojení obého, o integraci informací získaných v odborné literatuře a popisu dvou vybraných básní. Nelze říci, že autorkou zmiňované „poznatky odborné literatury“ nejsou opřeny o dostatečný počet přečtených titulů, které výše zmíněné oblasti v různé míře a různým způsobem mapují; diplomantka ovšem ne vždy prokazuje schopnost pracovat s odbornou literaturou s nadhledem, schopnost uchopit ji nějakým jednotícím gestem a cíleně se na její možné využití v popisu sledovaných básní zaměřit. Jen jeden příklad: informací o rýmu vůbec předchází informace (zřejmě převzatá odjinud) o tom, že „Mezi elementární prostředky, které jsou nedílnou součástí básní i písní a spojují význam se zvukem, řadíme rytmus, verš a rým“ (s. 10). V dalším textu autorka předkládá jinde v práci nevyužité zmínky o druzích českého rýmu a dokonce (proč?) jejich ukázky (s. 11) – a spolu s tím jen letmou obecnou informací o tom, že „Opakování u poezie znakových jazyků lze považovat za analogické s rýmem u poezie mluvených jazyků“ (s. 13); tato informace je provázena upozorněním na opakování v básni Tree – v jejím popisu však už není opakování s rýmem usouvztaženo a výraz „opakování“ není, byť je to důležité, specifikován – o „opakování“ čeho jde? A ono autorkou uvedené spojení významu se zvukem (obecněji: spojení významu s výrazem), které je pro porozumění poezii podstatné, zůstává zde i jinde (v kapitolách popisujících básně ve znakovém jazyce) stranou.

Poznatky převzaté z odborné literatury jsou v textu zhusta odkazovány, diplomantka si ale přečtené zřejmě nějak „domýšlí“, doplňuje: tak jen např. poznatek připisovaný na s. 12 Macurové („Básně ve znakovém jazyce na rozdíl od básní slyšících autorů zachytit do psané podoby nelze“) neodpovídá odkazovanému textu, v němž se nepíše o básních ve znakovém jazyce ani o jejich zachycení do psané podoby, ale o dvou jazycích, které mají čeští neslyšící k dispozici, o českém znakovém jazyce a psané češtině, podobně se Macurová v odkazovaném textu (s. 19) nezmiňuje o fonologii, byť z diplomantčina výkladu by to mohlo vyplývat, Vaňková (s. 29) nepíše o tom, že „Lidé antropomorfizují mimolidské entity na základě antropomorfismu“ (!)..., Šuchová (s. 27) nezmiňuje hlavu a její spjatost s kognitivními procesy, ani interakční zkušenost, ani přímočařejší interpretaci reality „skrze znakový jazyk“ (s. 22) – a bylo by možné pokračovat. Oproti takovému postupu stojí jistá nedopovězenost (resp. neúplnost / zkrácení citátů), např. (s. 20) „Motivovanost chápeme jako „úplnou nebo částečnou odvoditelnost významu““ – z citovaného textu je vynecháno podstatné „z jeho formy“; vynechávka přitom není naznačena způsobem v odborných textech běžným - a i kdyby byla, nebylo by to na místě. Podobně jsou neúplně / mylně (snad aby vyhovovaly linii autorčina výkladu?) „citovány“ (na s. 36) doklady ze SSJČ (ty zde nebudu opisovat, ani uvádět srovnání se zněním SSJČ). Nabízí se tak otázka, do jaké míry lze diplomantčině reprodukcí poznatků odborné literatury a „pravdivosti“ uváděných citátů věřit; spolu s tím pak i obecnější otázka, do jaké míry diplomantka odborné literatuře plně rozumí – srov. jen např. pasáž o motivovanosti včetně konstatování o „znacích znakových jazyků“, že „... ikonické znaky jsou motivovány mimojazykově...“: jazyková motivace se ve znakových jazycích neuplatňuje?

Zacházení s reprodukcemi, citacemi atd. odborné literatury a s odkazy na ni nijak nesouvisí s tím, že téma bakalářské práce není snadné, zacházení s nimi patří do základů

filologické práce – a i bakalářská práce by měla naplňovat požadavky kladené na odborné vyjadřování, na texty odborného stylu. Ty určují i podobu soupisu využité literatury; i v něm jsou problémy, byť ne četné. Stranou nechám drobnosti (uváděné X neuváděné zkratky „s.“, nejednotnost podoby položek) a uvedu jen, že Vaňková není jedinou autorkou publikace Co na srdci ..., Kuchařová publikaci Jazyk neslyšících... nenapsala nebo že Trísková (odkaz s. 20) v seznamu literatury nefiguruje.

Problémy jsou také v oblasti terminologie, např. pokud jde o její jednotu. S ikoničností a ikonicitou si čtenář ještě poradí, snad (i když hůře) i s výrazy aspekt a faktor nebo objekt, entita a substance. Vysvětlení už by si zasloužily termíny klasifikátor a klasifikátorový tvar ruky (s.13) nebo důvody volby (synonymních?) výrazů hlavní reprezentant básně – hlavní postava – hlavní participant básně a vedle toho (zřejmě ještě širší?) účastníci příběhu. Zacházení s terminologií zhusta souvisí také s popisem básně a i s věcnou správností výkladu, resp. s jeho ne/jednoznačností, ne/explicitností. Platí to např. pro termín mimika a termíny k němu v autorčině výkladu „přilehlé“: Není jasné, jak autorka na mimiku (a v souvislosti s tím na „manuální a nemanuální komponenty“) pohlíží. Znamená formulace na s. 16 („... využívá výrazných manuálních i nemanuálních komponentů, např. klasifikátorů ... nebo výrazné mimiky“), že mimika = nemanuální komponent? klasifikátor = komponent manuální? Co se zde rozumí komponentem (a komponentem čeho)? Komponentem znaku, tak jako v následujícím příkladu: „... strom cítí radost, která je reflektována v nemanuálních komponentech znaku, v mimice“ (s. 43). Je mimika vyjadřující radost nemanuálním komponentem znaku? Jinde (s. 50) se píše „Mimika určuje pocity a emoce postav“. A ještě jinde (s. 55-56), kde se na mimiku nabalují další problémy, věcné i formulační: „Nepostradatelnou roli v antropomorfizaci ve znakových jazycích hraje mimika, která je nedílnou součástí komunikace ve znakovém jazyce vůbec. Použití mimiky je rozhodující zejména v básni Tree od Paula Scotta, a to z důvodu stylu přednesu básně pomocí klasifikátorů, básník není zcela vtělen do antropomorfizované entity. V básni Strom hraje mimika stejně důležitou roli jako v básni Tree, avšak v případě této básně je strom konceptualizován jako celek, do procesu antropomorfizace je zahrnuto celé básníkově tělo, básně není rozdělena do dvou scén jako je tomu v básni Paula Scotta“. Z těchto pasáží není zřejmé, že autorka si je vědoma existence „dvojí“ mimiky ve znakových jazycích nebo vztahu manuálního a nemanuálního k verbálnímu a neverbálnímu, byť neverbální komunikaci jinde zmiňuje („... strom komunikuje neverbálně, nikoliv prostřednictvím jazyka“). Těžko říci, zda a do jaké míry (pokud vůbec) jde o problémy formulační – stejně jako nelze usoudit, zda o ně jde/nejde i v případě nenaplňování požadavku logické správnosti výkladu (zase jen příklady): Jak z jinakosti mluvených a znakových jazyků „vyplývá... že prostředky poezie slyšících autorů jsou charakteristické taktéž pro poezii autorů neslyšících“? (s. 12). Nebo srov. odporovací „avšak“ (s. 53): „Antropomorfizovaný strom se sice brání úmyslům člověka, avšak antropomorfizace je v obou básních patrná na předjazykové úrovni.“ (Jinde s. 19, 20, 32, 35, 42 aj.).

Nenaplňování požadavku jasnosti, srozumitelnosti, úplnosti, explicitnosti atd. výkladu je patrné i jinde, i v přehledové části, i v popisu básně, zase jen např.: vyjádření „... jsou ve znakových jazycích nejvíce prozkoumány konceptuální metafory“ klade otázku, jaké metafory jsou prozkoumány méně, vyjádření, že (s. 18) „Jejím výsledkem (výsledkem konceptualizace A.M.), v polském a českém prostředí, je jazykový obraz světa...“ klade zase otázku, zda v jiných „prostředích“ tomu tak není. Jak rozumět vyjádření „Uvnitř“ ale strom stále stromem zůstává“ (s. 33)? Je pravda (viz formulaci na s. 27), že „... přenesení struktury poznání mezi oblastí zdrojovou a cílovou“ je typické pouze pro znakové jazyky? Vyplývá z vyjádření na s. 33 („Antropomorfém, jak antropomorfizovanou lidskou i mimolidskou entitu lze nazývat...“), že antropomorfizovat lze i entity lidské – jak a proč? Jak poznat, že (s. 35) „Nelidská či neživá entita /substance má stejnou míru inteligence jako člověk...“? Bylo by

možné pokračovat a také doplnit, že nejasné / neúplné, resp. ne dost doložené, obecné informace jsou podávány i při popisu básní; co znamená, že báseň je rytmičtější, svižnější? Nebo že se „rytmus básně opět zklidňuje“ (s. 44)? A v souvislosti s tím: co to je dynamika básně (s. 54), co znamená „báseň má spád“ (s. 54) nebo „klidnost básně“ (s. 54)? To všechno by mělo být vyloženo a doloženo na jazykových prostředcích / postupech v básních využitých – a samozřejmě usouvztažněno s významy, se smyslem básní. Usouvztažnění výrazu s významem bohužel v práci chybí – a ani sám popis výrazové stránky textu není dostatečný, např. (s. 42) co se děje s prsty, když se „přetváří v listy“? Jak básník „najednou kmen „přenáší“ na své vlastní tělo“, jak „opět naznačuje zbylé větve“? Dost možná by k porozumění těmto formulacím alespoň částečně napomohly podrobné komentáře k obrázkům, takové, které by měly větší vypovídací hodnotu než opakované komentáře stávající (jsou dvojího typu = popisná úroveň antropomorfismu, předjazyková úroveň antropomorfismu).

Oproti takové „nedopovězenosti“ se v práci vyskytují formulace dílem zbytečné, dílem vyžadující přeformulování, na mysli mám formulace metajazykové, resp. metakompoziční, např. „Vzpomeneme-li si na tři druhy znaků...“, „jak již víme“ nebo např. „Autorkou glosování jsem já, Anežka Hornychová“ (s. 47). Příklady jiných neobratných / nedopracovaných stylizací zde uvádět nebudu, jen jeden příklad toho, jak mohou komplikovat porozumění: co si představit pod podtrženým v následující formulaci: „... zatímco artikulátory prostřednictvím klasifikátorů představují samotnou entitu, strom“ (s. 50)? Nebo: O kolika „realitách“ se píše na s. 22? A: čím a jak básník „na adresáta může působit jako loutkář“ (s. 50)?

Pokud jde o kompozici textu: Ve větší části závěru se opakují informace o struktuře práce obsažené už v úvodu, oproti tomu antropocentrismus, jemuž se v předchozím textu příkládá značná důležitost, je zmíněn jen v souvislosti s popisem obsahu kap. 3. Opakování informací, třeba částečně jinými slovy, je typické pro celou práci, opakují se např. informace o různosti jazykového obrazu světa a jeho antropocentrismu nebo o znaku PAMATOVAT-SI, časté jsou poukazy na to, jaké entity jsou v poezii neslyšících antropomorfizovány.

Všechny výše zmíněné nedostatky (netýkají se pravopisné stránky práce, ta je na velmi dobré úrovni) odvádějí pozornost od tématu práce a od toho, jak k němu autorka přistoupila. Ani tady není všechno úplně jasné. Tak např. v abstraktu se uvádí, že „analýza“ byla realizována „Na základě doslovného překladu...“; na s. 55 se píše o přepisu pomocí glos, „...tj. doslovného neliterárního překladu“ a zmíněn je také originální text ve znakovém jazyce. Je „doslovný překlad“ totéž, co „doslovný neliterární překlad“ (záznam pomocí glos) – a to, co je v textu práce označováno jako „doslovný překlad básně“, je (snad?) překladem, který by bylo možno označit jako překlad literární? A bylo možné pracovat s „doslovným překladem“, aniž by v něm byla zachycena a popsána mimika, resp. šíře nemanuální chování jinak než na obecné rovině (typ: STROMU-JE-TO-NEPŘÍJEMNÉ)?

Nepochybuji o tom, že „přípravné“ práce s texty byly náročné, jak na porozumění výchozím textům, tak i na čas. Snad i proto autorčin popis básní ne vždy přepisu „básně pomocí glos“ a doslovnému překladu plně odpovídá – a je otázka, zda to je / není záměrné (pokud ano, autorský záměr není nijak vyloženo). Tak např. v glosách „přítomná“ VODA je (proč?) „přeložena“ jako „řeka“, ve výkladu se píše o tom, že bouře se v textu básně Strom vyskytuje „...celkem dvakrát, báseň má spád“ (s. 54), v glosách i v autorčině překladu figuruje bouře pouze jednou (snad autorka tam „přítomný“ silný vítr, jeho poryvy spojila s bouří?). Jak si autorka poradila s případy, kdy (s. 37) „... dokonce znak znakového jazyka nemusí mít slovní ekvivalent“?

Z dalšího zase jen vybírám. Na s. 36 se píše, že básni Tree „porozumí ... jak čeští Neslyšící, tak i osoby z řad slyšících, které nikdy předtím nebyly v kontaktu se znakovým jazykem“ a že to platí i pro báseň Strom. To autorka potvrzuje odkazem na bohemisty

semináře Úvod do kognitivní poetiky, kteří ono porozumění prokázali. Zajímavá by byla informace o tom, jaké to bylo „porozumění“ (např. znali bohemisté ještě předtím, než prokázali porozumění, titul básně?), zajímavé by bylo vědět, jak bylo ono porozumění testováno. Na s. 52 se píše o metaforické paralele spojované s příběhem („Kromě obdobného příběhu, a tedy metaforické paralely ...“). Co autorka metaforickou paralelou rozumí, jaká je její podstata, jaký typ metafory (a jaká zdrojová X cílová oblast) do ní vstupuje – a jak rozumět důsledkovému „a tedy“? I tady by byla na místě větší jasnost, srozumitelnost, explicitnost výkladu.

Problémy, s kterými se autorka potýkala, jsou jasně patrné v závěrečných dvou odstavcích kap. Srovnání básní *Strom a Tree* (s. 52-53). O odstavci prvním viz zde už výše zmínky v souvislosti s výrazy (neilustrovanými materiálem) jako dynamika básní (Strom = „se zdá být rytmičtější, svižnější Klidnost básně ... znenadání roztržena bouří – celkem dvakrát...“); k tomu ještě např.: rámeček „plynutí času“, příznačný dle autorky pro báseň *Tree* a spojovaný „s opakováním v kontextu zapadajícího a vycházejícího slunce, tedy v rámci plynutí času“. Je rámeček „plynutí času“ charakteristický pouze pro báseň *Tree*?

Řadu otázek klade poslední odstavec uvedené kapitoly („Dalším, a to podstatným rozdílem je samotná interpretace básně. Laicky řečeno, báseň *Strom* je interpretována jednoduše, na recipienta působí více jako vyprávění, storytelling, a to z důvodu propůjčení básníkovy těla. Na druhé stranu v básni *Tree* znakový pracuje zejména s klasifikátory spolu s nemanuální složkou jazyka, díky jejich souhře antropomorfizace probíhá i na úrovni předjazykové, nikoliv pouze na úrovni popisné a celkově báseň působí jako film složený z několika záběrů (srov. 4.2.2.).“ Je v tomto kontextu výraz „interpretace“ na místě? Kým je báseň *Strom* „interpretována jednoduše“? - a jak s tím souvisí „propůjčení básníkovy těla“? Propůjčení čemu – a v básni *Tree* básníkovy tělo „propůjčeno“ není? Naznačuje formulace o tom, že v básni *Tree* probíhá antropomorfizace („díky souhře“ klasifikátorů (?) a nemanuální složky jazyka) „i na úrovni předjazykové“, že v básni *Strom* k tomu nedochází? Báseň *Tree* „... působí dle názoru autorky „jako film složený z několika záběrů...“ – k tomu se odkazuje, podobně jako u výrazu „scéna“ na s. 54, na odd. 4.2.2, v tomto oddílu je však uveden jen Doslovný překlad básně, „záběry“ ani „scény“ zmíněny nejsou – a co se těmito výrazy označuje, vysvětleno/doloženo není. Ani tady si nejsem jista, do jaké míry je to všechno způsobeno neuchopením předmětu výkladu, a do jaké míry nezvládnutím odborného (jasného, srozumitelného, explicitního atd.) vyjadřování, srov. i rozpornost výkladu na s. 54 a 32. Na s. 32 se (také ovšem ne dost jasně, zřetelně a srozumitelně) píše, že „Neslyšící básník antropomorfizované entitě přímo propůjčí své tělo“. Z předcházejícího kontextu lze vyvodit, že to platí pro antropomorfizaci obecně, z výkladu na s. 54 ale vyplývá, že tomu tak není. Podstatnější než všechno výše uvedené je to, že autorka nijak neusouvztažňuje, byť by to bylo víc než na místě, své srovnání obou básní, resp. svůj výklad dvojího typu antropomorfizace s možným dvojím využitím prostoru ve znakových jazycích (live X small space), resp. s možným dvojím využitím perspektivy.

V popisu básní nicméně autorka využila pojetí antropomorfismu propracované lingvistikou znakových jazyků a vyděleným úrovním antropomorfismu se snažila přiřadit části sledovaných básní. Že básně v českém znakovém jazyce využívají antropomorfizaci asi není nic překvapivého; alespoň v těchto částech výkladu lze ale najít dílčí náznaky dílčích postřehů, které jsou pro čtenáře neorientovaného v problematice znakových jazyků zajímavé (liška v souvislosti s úrovněmi antropomorfismu), čtenáře v problematice znakových jazyků orientovaného pak mohou vybízet k dalším úvahám, jako např. k úvahám o jazykové úrovni antropomorfismu a v souvislosti s tím o využití / nevyužití znakového jazyka. Až takové problémy mohou inspirovat odbornou diskusi, která by k obhajobě bakalářské práce měla (v ideálním případě) patřit.

Závěr: Bakalářská práce A. Hornychové se zaměřuje na téma obtížné, pro autorku ale zřejmě zajímavé, resp. atraktivní. Chtěla bych věřit, že po úpravách textu do podoby odpovídající požadavkům kladeným na texty odborného stylu, po ujasnění věcné správnosti výkladu, po posunu popisu básní k jejich analýze postavené na popisu užití konkrétních prostředků / postupů znakového jazyka a po alespoň částečném propojení (popsané) výrazové stránky sledovaných textů s významem/smyslem bakalářská práce při obhajobě obstojí. V této podobě ji nemohu k obhajobě doporučit.

Bakalářská práce Antropomorfismus a antropomorfizace v poezii Neslyšících nespĺňuje požadavky na bakalářské práce kladené, k obhajobě ji nedoporučuji.

Alena Macurová

6. června 2022